

ZESTAW NARZĘDZI JĘZYKOWYCH

STRATEGIE DLA NIEMOWLĄT I MAŁYCH DZIECI Z UBYTKIEM SŁUCHU

„Najważniejszym czynnikiem wpływającym na rozwój językowy dzieci jest jakość i ilość języka, jaki słyszą od swoich opiekunów i w swoim otoczeniu.”

– Catherine Snow, profesor i badaczka Harvard Graduate School of Education

Podziękowania i wyłączenie odpowiedzialności:

Niniejszy zestaw narzędzi został pierwotnie opracowany przez Rebeccę Tucker we współpracy z organizacją Parent Infant Network for Educational Services (PINES) – Early Hearing Detection and Intervention (EHDI) w stanie Georgia. Został on udostępniony tutaj za zgodą oraz we współpracy z Illinois EHDI oraz Illinois Hands & Voices.

Illinois
EHDI

HANDS &
VOICES™
ILLINOIS

GUIDE BY
YOUR SIDE™
ILLINOIS

GEORGIA
PINES
Parent Infant Network for Educational Services

Illinois EHDI oraz Illinois Hands & Voices dostosowały i przetłumaczyły niniejszy zestaw narzędzi na wiele języków w celu zwiększenia jego dostępności dla rodzin i specjalistów. Tłumaczenia publikowane są za zgodą autora oryginału.

SPIS TREŚCI

01	NAWIĄŻ RELACJĘ: ZBUDUJ WIĘŻ	06	ZACHĘCAJ I ANGAŻUJ
02	SKUPIAJ SIĘ RAZEM	07	PROWADŹ DIALOG
03	UŻYWAJ BOGATEGO JĘZYKA	08	ROZWIJAJ I DODAWAJ
04	WYRAŻAJ SIĘ ŚWIADOMIE I NATURALNIE	09	CZYTAJ
05	KOMUNIKUJ SIĘ Z EKSPRESJĄ	10	DZIEL SIĘ RADOŚCIĄ

1

NAWIĄŻ RELACJĘ: ZBUDUJ WIĘŹ

„Relacja, jaką masz ze swoim dzieckiem, kształtuje strukturę i funkcjonowanie jego mózgu” – dr Dan Siegel

Silna więź z dzieckiem buduje się od najwcześniejszych lat i stanowi fundament dla jego rozwoju społecznego, emocjonalnego oraz poznawczego.

Rozwój języka zaczyna się już od urodzenia.

BADANIA POKAZUJĄ...

Niemowlęta i małe dzieci rozwijają się najlepiej w bliskich relacjach z opiekunami. Dzięki tym doświadczeniom budują poczucie własnej wartości i zaufanie do innych osób.

SPRÓBUJ TEGO:

- Nawiązuj kontakt wzrokowy ze swoim dzieckiem
- Używaj dotyku: przytul swoje dziecko, połóż rękę na jego plecach, poklepuj je po ramieniu
- Trzymaj dziecko i rozmawiaj z nim twarzą w twarz
- Uśmiechaj się do swojego dziecka
- Baw się ze swoim dzieckiem, ciesz się nim
- Dostrój się do sygnałów, które wysyła Twoje dziecko
 - Zwracaj uwagę na drobne sygnały, jakie wysyła Twoje dziecko, i reaguj na nie.
- Przyjrzyj się temu, na co patrzy Twoje dziecko; doceniaj to, co ono widzi

2

SKUPIAJ SIĘ RAZEM: WSPÓLNA UWAGA

Podawanie informacji językowych bezpośrednio związanych z tym, na czym w danej chwili skupia się uwaga dziecka, ma wpływ na przyswajanie języka.

Wspólna uwaga ma miejsce, gdy opiekun i dziecko wspólnie skupiają się na tym samym przedmiocie lub czynności. Często wygląda to tak, że najpierw opiekun i dziecko patrzą na siebie, a następnie razem przenoszą wzrok na ten sam obiekt.

Podążaj za swoim dzieckiem i angażuj się w to, co je interesuje.

BADANIA POKAZUJĄ...

Podążanie za zainteresowaniami dziecka i stwarzanie chwil bliskości wzmacnia więź z nim, rozwija umiejętności społeczne i świadomość emocjonalną.

SPRÓBUJ TEGO:

- Podążaj za swoim dzieckiem i angażuj się w to, co je interesuje
- Daj mu coś, co przyciągnie jego uwagę do miejsca, na które możecie spojrzeć razem
- Trzymanie dziecka przodem do świata (czyli odwróconego od ciebie) ułatwia mu zobaczenie tego, co widzisz
 - Wypróbuj to podczas wspólnego czytania lub spaceru po domu
- Nazywaj uczucia
 - „Chyba jesteś zdenerwowany”
 - „Jesteś bardzo podekscytowany!”
- Używaj wskazywania; wskazuj przedmioty, aby skupić uwagę dziecka
- **Interakcja sekwencyjna** (krok po kroku): upewnij się, że dziecko na ciebie patrzy, a następnie rozpocznij rozmowę o zabawce. Jeśli dziecko odwróci wzrok, przerwij i poczekaj, aż ponownie na ciebie spojrzy.
- Wszystko to ma kluczowe znaczenie dla rozwoju teorii umysłu – zdolności rozumienia myśli i emocji innych osób.

3

UŻYWAJ BOGATEGO JĘZYKA

„Dzieci muszą mieć kontakt z szerokim zasobem słów i ich znaczeń, aby zbudować solidne podstawy do nauki czytania i pisania”.
– Susan Neuman, profesor na Uniwersytecie Nowojorskim

Nie bój się używać trudniejszych słów w rozmowie z małymi dziećmi!

Zapewnij dziecku kontakt z bogatymi opisami i bardziej złożonym słownictwem. Nie ograniczaj się do prostych słów – używaj różnorodnych wyrażen. Wspieraj zdolność dziecka do rozumienia i przyswajania bogatego, zróżnicowanego języka.

BADANIA POKAZUJĄ...

Zapewnienie dziecku dostępu do różnorodnego słownictwa rozwija jego zdolności krytycznego myślenia i kojarzenia informacji. Poszerza zasób słów oraz przygotowuje mózg do nauki czytania.

SPRÓBUJ TEGO:

- Używaj trudniejszych słów, barwnych opisów i języka wyrażającego stany umysłu.
- Rozmawiaj o swoich i swojego dziecka myślach, emocjach i pragnieniach.
- Używaj słów z „drugiego poziomu” – rzadziej używanych, ale niosących dodatkowe znaczenie. Na przykład „kabriolet” jest bardziej precyzyjny niż ogólne „samochód”.
- Czytając dziecku znaną książkę, pomyśl, jak możesz wpleść słowa z poziomu drugiego, aby rozbudować treść.

Popularne słowa	Słowa poziomu drugiego
Jeść	Pożerać, chrupać, przeżuwać, skubać
Duży	Ogromny, gigantyczny, kolosalny, masywny, epicki, niezwykły
Szczęśliwy	Radosny, beztroski, zadowolony, wesoły, uradowany, zachwycony
Szybki	Prędki, zwinny, błyskawiczny

WYRAŻAJ SIĘ ŚWIADOMIE I NATURALNIE

„Domowe środowisko językowe ma silny wpływ na rozwój małych dzieci z ubytkiem słuchu.” (Szagun i Schramm, 2019)

Zapewnij dziecku wartościowy kontakt z językiem używanym w prawdziwym świecie.

Twoje dziecko potrzebuje codziennie słyszeć lub widzieć 20 000–30 000 słów bądź znaków językowych.

Mów naturalnie – tak jak zwykle – i korzystaj z codziennych rutyn, znanych przedmiotów oraz sytuacji, aby tworzyć prawdziwe, naturalne interakcje.

BADANIA POKAZUJĄ...

Większa liczba rozmów z rodzicami wiąże się z bogatszym zasobem słownictwa u dziecka. Mówienie i używanie języka migowego w kontakcie z dzieckiem wzmacnia jego kontakt z językiem.

SPRÓBUJ TEGO:

- Świadomie wystawiaj dziecko na kontakt z językiem opisującym to, co dzieje się wokół niego. **Mowa własna** (self-talk) to opowiadanie na głos o tym, co aktualnie robisz.
- Nie bądź „producentem etykietek” – nie ograniczaj się do pojedynczych rzeczowników lub nazw kolorów podczas komunikowania się z dzieckiem.
- Modeluj pełne zdania, myśli i pojęcia.
- Idź z dzieckiem do sklepu spożywczego i opowiadaj o owocach i warzywach. Opowiadaj/migaj o ich kształcie, kolorze i smaku.
- Wybierz się z dzieckiem na spacer. Wykorzystuj to, co widzicie, aby wyjaśniać dziecku, co obserwuje i do czego służą te rzeczy.
 - Na przykład: jeśli widzisz znak STOP, wskaż go, powiedz, co to jest i co oznacza.
- Tłumacz dziecku każdy krok – gdy parzysz kawę, składasz ubrania lub ładujesz zmywarke.
- Co robisz codziennie z dzieckiem? Nawet jeśli to coś prostego lub rutynowego – jak możesz wykorzystać ten czas na rozmowę z dzieckiem?

KOMUNIKUJ SIĘ Z EKSPRESJĄ

„Komunikacja z ekspresją zaprasza do nauki i zaangażowania – sposób, w jaki coś mówisz, ma znaczenie, ponieważ dzieci czują język, zanim zaczną go rozumieć...”

Niech nauka będzie zabawą – śpiewaj, rymuj, czytaj i używaj ekspresyjnych ruchów, aby angażować dziecko w naukę!

Używaj mimiki, zmieniaj sposób mówienia i migania, mów wolniej. Dzięki temu dziecko łatwiej zauważy i zapamięta nowe słowa.

Parentese (język rodzicielski) : naturalny sposób mówienia do niemowląt – ciepłym, śpiewnym głosem, z wyraźną i wolną mową – który przyciąga uwagę i wspiera naukę języka.

BADANIA POKAZUJĄ...

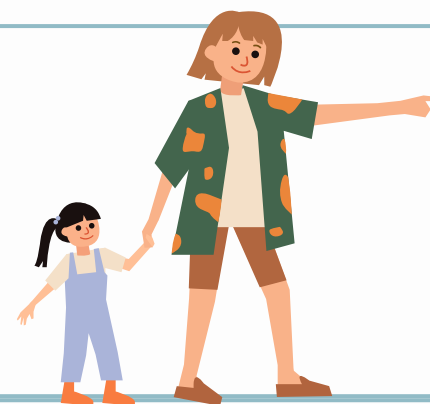
Badania dowodzą, że sposób, w jaki rodzice mówią do swoich dzieci, ma kluczowe znaczenie dla rozwoju języka. Parentese – czyli mowa o wyższym tonie, z przesadzoną intonacją i wolniejszym tempem – pomaga dzieciom nawiązywać kontakt i rozwijać umiejętności językowe.

SPRÓBUJ TEGO:

- **Podkreślanie akustyczne:** wyróżnianie nowych słów. W mowie oznacza to mocniejsze zaakcentowanie słowa, spowolnienie tempa lub użycie śpiewnej intonacji; w języku migowym – silniejszą mimikę lub podkreślenie ruchu.
- Parentese, ton głosu, głośność, mimika twarzy, elementy zaskoczenia i podkreślanie akustyczne
- Podkreślaj nowe słowa (wypowiadaj/migaj je wolno, wyraźnie i z naciskiem)
- Bądź wzorem dobrej wymowy/migania (mów wyraźnie, używaj poprawnych dźwięków mowy)
- Łącz ruchy z konkretnymi dźwiękami lub znakami
- Podnoś brwi lub mruż oczy, gdy zadajesz pytania
- Używaj mimiki twarzy odpowiedniej do tego, co mówisz
- Migaj wolniej (np. pokazuj znak „HAPPY” w wolnym tempie)
- Powtarzaj słowa (np. kilkakrotnie pokazuj znak „HAPPY” lub wypowiedz to samo słowo kilka razy)
- Wyolbrzymiaj ruchy (np. pokaż znak „HAPPY” w wyrazisty sposób, z dużym gestem i szeroko otwartymi oczami)

6

ZACHĘCAJ I ANGAŻUJ

„Zachęcając dziecko do rozmowy, wspierasz zarówno komunikację, jak i waszą więź – poprzez zabawę i wspólne, interaktywne chwile.”

Koncepcja „podpowiadaj i wyciągaj język” polega na tworzeniu celowych okazji do komunikacji – poprzez sytuacje, które zachęcają dziecko do wyrażania siebie.

Daj dziecku powód, żeby coś powiedziało.

BADANIA POKAZUJĄ...

Rodzice mogą rozwijać język u dzieci, jednocześnie wzmacniając ich niezależność, pewność siebie i tworząc wartościowe interakcje. Takie działania wspierają rozwój językowy w naturalnych, angażujących kontekstach.

SPRÓBUJ TEGO:

- **„Sabotaż językowy”**: twórz sytuacje, w których dziecko będzie musiało poprosić o pomoc
 - Przykład: dziecko przynosi ci paczkę przekąsek i ci ją podaje. Wiesz, że chce, żebyś ją otworzył, ale mówisz: „Dla mnie? Dziękuję!” Celem jest, by dziecko powiedziało: „Nie! Otwórz proszę!”
- Umieść zabawkę poza zasięgiem dziecka lub podsuń butelkę tuż poza jego usta. To zachęci dziecko do reakcji – dźwiękiem, ruchem, znakiem lub słowem.
- Wskazówki
 - „Powiedz mi”
 - Zrób pauzę i poczekaj na odpowiedź
- Zaoferuj wybór
- Domknięcie
 - Zaczynaj znaną frazę, piosenkę lub historię i zrób przerwę, aby dziecko mogło ją dokończyć.
 - Zagraj w „A kuku”: Schowaj twarz za kocem i powiedz: „A ku...”. _____ Gdy dziecko powie „ku!”, opuść koc i pokaż swoją radosną, podekscytowaną twarz.

PROWADŹ DIALOG: SERW I ZWROT

„Interakcje typu „serw i zwrot” – responsywna, naprzemienna wymiana między dzieckiem a dorosłymi – wzmacniają obwody mózgowe będące podstawą wczesnego dobrostanu emocjonalnego i umiejętności społecznych.” – *Developing Child, Harvard*

Naprzemiennie interakcje wzmacniają rozwój języka, tworząc responsywne i wspierające środowisko. Dzieci uczą się słuchać, rozumieć, reagować i komunikować, biorąc udział w naprzemiennych rozmowach i działaniach.

Pomyśl o tym jak o grze w tenisa. Jeśli dziecko serwuje piłkę – odbij ją. Jeśli Ty serwujesz – oczekuj reakcji dziecka.

BADANIA POKAZUJĄ...

Stwierdzono, że rozwój językowy dzieci był lepszy, gdy opiekunowie angażowali maluchy w częste naprzemiennie wymiany komunikacyjne.

SPRÓBUJ TEGO:

- Interakcje naprzemiennie:
 - Wspólne aktywności (jeśli dziecko popycha samochodzik w Twoją stronę, odepchnij go z powrotem i zachęć je do kontynuowania zabawy)
 - Uśmiechnij się do dziecka i poczekaj, aż odwzajemni uśmiech
- Podtrzymywanie interakcji
 - Dialog (jeśli dziecko wydaje dźwięk lub coś do ciebie mówi, odpowiedz)
 - Naśladuj dźwięki wydawane przez dziecko lub znaki, które pokazuje
 - Poczekaj na reakcję dziecka (za każdym razem, gdy huśtawka zbliża się do ciebie, przytrzymaj ją na chwilę i mów/migaj do dziecka. Poczekaj, aż dziecko odpowie, a następnie puść huśtawkę)
 - Zadawaj dziecku pytania
 - Powtarzaj to, co dziecko mówi lub śpiewa, aby pokazać, że je słyszysz i rozumiesz
- Używaj zwrotów takich jak „moja kolej” i „Twoja kolej”

„Zdolność matki do reagowania na sygnały głuchego niemowlęcia była silnym wskaźnikiem rozwoju uwagi, umiejętności społecznych i językowych dziecka.”

Rozwijaj próby komunikacyjne dziecka. Rozwijanie polega na wzbogacaniu i uzupełnianiu tego, co dziecko mówi lub pokazuje. Rozwijanie prób komunikacji oznacza podążanie za dzieckiem i dodawanie kolejnych elementów – np. dodatkowego słowa, gestu lub krótkiego zdania.

Mapowanie językowe – dostarczanie dziecku słów potrzebnych do opisu rzeczy, którymi jest zainteresowane, ale których jeszcze nie potrafi wyrazić.

Mapowanie nowych pojęć – łączenie nieznanymi słów z nowymi obiektami lub czynnościami.

BADANIA POKAZUJĄ...

...wspiera rozwój języka i wzmacnia więzi społeczne, pomagając dziecku łączyć język z otoczeniem oraz sprzyjając głębszemu rozumieniu.

SPRÓBUJ TEGO:

- Jeśli dziecko pokazuje/mówi jedno słowo, odpowiedz tym słowem i dodaj kolejne.
 - Np.: „pies!” – mówisz: „duży pies!”
 - Dziecko pokazuje znak „pies”, a Ty odpowiadasz: „Tak! To jest nasz pies, Luna. Ona biegnie bardzo szybko!”
- Używaj zabawek do rozwijania wypowiedzi
 - Jeśli dziecko mówi/pokazuje „ciuchcia” lub „pociąg”, możesz odpowiedzieć: „Masz rację! To jest ciuchcia. Pociąg jedzie po torach.”
- Pora posiłku to doskonały moment na takie działania
 - Przykład: dziecko mówi „mmmm” lub pokazuje „więcej”, jedząc banana. Możesz odpowiedzieć: „Zjadłeś całego banana z talerza i wygląda na to, że chcesz jeszcze. Banany są pyszne. Zaraz przyniosę Ci więcej.”

CZYTAJ

„Czytanie jest dla dzieci bramą do każdej innej nauki.”
– Barack Obama

Wspólne czytanie z dzieckiem od najmłodszych lat buduje fundamenty umiejętności czytania i pisania na całe życie.

Czytaj dziecku. Czytaj z dzieckiem.
Czytaj przy dziecku.

BADANIA POKAZUJĄ...

Wspólne czytanie książek wiąże się z rozwojem wielu umiejętności w późniejszym dzieciństwie – wzrostem słownictwa, nauką znaczenia nowych słów, umiejętnością czytania i pisania oraz innymi.

SPRÓBUJ TEGO:

- Rozwijaj treść tekstu
 - Dodawaj wyjaśnienia do tego, co czytasz, i zadawaj dziecku pytania dotyczące tekstu.
- Naprzemiennie spoglądaj na książkę i na dziecko, nawiązując kontakt wzrokowy
- Wskazuj ilustracje i opowiadaj o tym, co widzisz
- Wykorzystuj ilustracje do rozmów o własnych doświadczeniach
- Używaj różnych głosów postaci oraz różnych sposobów migania, aby oddać dialogi i osobowości
 - Bądź ekspresyjny – baw się słowami i znakami, stosuj przesadzoną mimikę i pokazuj emocje zgodne z historią
- Pozwól dziecku obserwować, jak czytasz książki dla własnej przyjemności
- Zaangażuj dziecko w przewracanie stron
- Wykorzystuj przestrzeń migową – migaj regularnie, na stronach książki i w przestrzeni dziecka
- Zmiana ról – duże, przesadzone znaki, zmiana tonu lub intensywności, aby oddać głośną postać lub wykrzyknik
- Czytaj codziennie

10

DZIEL SIĘ RADOŚCIĄ

„Największym dziedzictwem, jakie możemy zostawić naszym dzieciom, są szczęśliwe wspomnienia.” – Og Mandino

Pozwól dziecku na samodzielne odkrywanie świata, jednocześnie ciesząc się chwilami radości i bliskości z nim.

Nie czuj presji, by być nieustannym nauczycielem języka.

BADANIA POKAZUJĄ...

Gdy rodzice czują się wzmocnieni, a nie pod presją, rozwój językowy dziecka rozkwita. Tworzenie spokojnego, angażującego środowiska sprzyja spontanicznej komunikacji, wzmacniając pewność siebie i kompetencje językowe dziecka.

SPRÓBUJ TEGO:

- Daj dziecku czas na przyswojenie informacji
- Zaangażuj się – doceniaj wszystkie sukcesy dziecka, zarówno małe, jak i duże
- Pozwól sobie zrobić krok w tył i znaleźć przestrzeń, by cieszyć się rodzicielstwem
- Miej pewność swoich umiejętności w tworzeniu środowiska bogatego językowo
- Ciesz się swoim dzieckiem

Pamiętaj: liczy się jakość, nie ilość

